

Sociologie vědeckého poznání v kabinetu s otevřenými dveřmi

Od roku 2022 probíhá na půdě *Kabinetu pro studium vědy, techniky a společnosti* při Filosofickém ústavu AV ČR badatelský seminář zaměřený na historii a současnost sociologie vědy, a to s postranním důrazem položeným na vztah tohoto sociologického oboru k filosofii, která byla u vědy coby výzkumného předmětu historicky první. Jde o neobvyklý podnik hned v několika ohledech. Zaprvé proto, že kontinuitu semináře zajišťuje kromě jeho organizátorů (Jan Maršálek z Filosofického ústavu AV, Zdeněk Konopásek z Centra pro teoretická studia UK/AV ČR a Lukáš Hadwiger Zámečník z Univerzity Palackého v Olomouci) také skupina jeho veskrze stálých frekventantů z různých koutů akademického i neakademického prostředí – při pravidelném doplnění o hrstku studentů a studentek si tak seminář už několik let udržuje obstojnou návštěvnost. Zadruhé z toho důvodu, že založení semináře nebylo motivováno žádnou potřebou zaplnit kolonku ve výkazu jakéhokoli formátu, ale chutí jeho organizátorů spojit síly a vytvořit pro sebe i pro ostatní zájemce prostor pro systematickou práci a (zcela očekávatelně) někdy trochu napjatý dialog mezi sociologií vědy a filosofií vědy.

To, že byla tato pravidelná setkávání současně vřazena do grantových schémat nejprve Strategie AV21 (AV ČR) a později Technologické agentury ČR (TA ČR), tak především semináři otevřelo některé nové praktické možnosti, podobně jako jeho včlenění do předmětové nabídky Ústavu filosofie a religionistiky FF UK, jehož prostřednictvím si mohou studentky a studenti UK seminář přibírat do svých studijních plánů. Pro sociologii a filosofii vědy samozřejmě a široce rozkročená interdisciplinarita, kterou lze považovat za třetí zvláštnost semináře, přispěla pak k jeho přitažlivosti pro oborově pestré publikum – vedle sociologů, filosofů nebo historiků vědy se semináře pravidelně účastní také zástupci dalších disciplín, a to zejména matematiky, fyziky, biologie a antropologie.

Seminář byl svými organizátory od počátku zamýšlen jako dlouhodobý, a třebaže se jeho konkrétní cíle v čase vyvíjely, jeho intence – podrobně prostudovat vývoj tzv. sociologie vědeckého poznání a sledovat při tom vztah sociologie k filosofii vědy – zůstávala veskrze neměnná. Na počátku za ní stála v tu chvíli ještě neopracovaná hypotéza o postupném vytlačování filosofie sociálními vědami, inspirovaná *Sociologickou revolucí* Marca Jolyho (*La révolution sociologique*, 2017; recenzi J. Maršálka lze najít ve filosofickém časopisu *Reflexe* č. 56), kterou bylo později potřeba pro případ studia vědy upravit. Sledování interakcí mezi sociologií vědy a filosofií vědy se ovšem ukázalo být zásadní pro porozumění tomu, jakými cestami se sociologie při reflexi věd v poslední třetině 20. století ubírala.

S tím do značné míry souviselo i zaměření semináře na sociologii fyziky hned ve čtyřech jeho vydáních (s dramatisací využívající vztah sociologie k filosofii, která se pravidelně odrážela v podtitulech hlavního názvu semináře: „konflikty, křivdy, usmíření“, „la détente“, „konec revoluce“, „usmířit se a zapo-

menout“). Fyzika tradičně stála v centru pozornosti filosofů, což dost možná přispělo k tomu, že se stala dominantním terénem také *empirického studia vědy a vědecké praxe* typicky prováděného sociologií. Ta se v sedmdesátých letech 20. století přestala spokojovat s vysvětlováním role vědy ve společnosti a začala popisovat *procesy a praktiky vytváření vědeckého poznání*, čímž své aspirace zkrížila jednak s vlastnickými nároky filosofie, ale také se sebeobrazem neseným (a do širšího veřejného povědomí vnášeným) samotnými vědci a vědkyněmi.

Ne vše, co se v sociologii vědy v posledních pěti desetiletích událo, se však událo na poli studia fyziky. I ten, kdo se s tímto sociologickým podoborem běžně nesetkává, bude pravděpodobně znát Bruno Latoura, který prostřednictvím svých textů věnovaných vědě pohnul sociologií, ale i dalšími sociálními vědami, obecně. Jenomže právě Latour se fyziky dotýkal spíše jen výjimečně, a když už – ve skutečnosti se neupínal k žádnému specifickému oboru –, mnohem bližší mu byla biologie. Z počátku především britská *sociologie vědeckého poznání* našla v Latourovi svého ambivalentního spojence, jehož svobodomyšlnost hraničila pro mnohé se zradou. Tomu všemu byl věnován letní semestr 2022/2023 (pod názvem „Sociologie a filosofie vědy francouzskou cestou necestou: Bruno Latour“), své převažující zaujetí fyzikou ale seminář kompenzoval také ve své olomoucké odnoži (semináře *Laboratorní život I* a *Laboratorní život II* probíhaly pod vedením Lukáše Hadwigera Zámečnicka na Univerzitě Palackého v Olomouci v letním semestru 2023/2024 a zimním semestru 2024/2025 a věnovaly se, mimo jiné, široce pojaté sociologické reflexi biologických věd).

Z Latoura ve své práci dlouhodobě vychází Zdeněk Konopásek, v „autor-ském“ provedení semináře v zimním semestru 2024/2025 se tak znovu naskytla příležitost věnovat se latourovskému provedení sociologie vědy soustředěněji. Pod názvem „Sociologie a filosofie vědy: vědecky zacházet se světem“ byl seminář poprvé věnován osobní výzkumné práci jeho organizátorů, kdy nejprve Zdeněk Konopásek otevřel otázku hranic vědeckosti a rozsahu kompetenčních nároků vědy, v jejímž rozpracování se opíral o svou sociologickou analýzu náboženské zkušenosti a praxe (tu lze najít i v jeho textu vydaném v r. 2022 v *HAU: Journal of Ethnographic Theory* s názvem „Religion in action: How Marian apparitions may become true“). V druhém bloku semináře pak sledoval Jan Maršálek zvědečtění představ o šíření „nečistoty“ a „nemoci“ společně s pozdějším procesem „degradace“ hypotézy přenosu covidu-19 prostřednictvím povrchů kontaminovaných SARS-CoV-2 (fenoménu „degradace“ součástí vědy se J. Maršálek dosud věnoval především na poli historie sociologie, naposledy ve studii „The degradation of the analytic-synthetic method in Herbert Spencer’s sociology“ v *Journal of Classical Sociology*). Blíže filosofii vědy zakořeněné v analytické tradici se nakonec pohyboval Lukáš H. Zámečník (autor *Nástinu filozofie vědy* z roku 2015, ale také v roce 2023 vydané *Teorie humanitních věd*), který navázal zkoumáním vztahu sociologie vědeckého poznání a pragmatické filosofie vědy v kontextu problematiky vymezení *vědeckého vysvětlení*.

Studium fyziky, o níž byla řeč výše, představovalo pro sociologii příležitost předvést své možnosti v *a priori* nehostinném terénu. Argument, že všude

jinde musí být její práce už jen snazší, však poprvé použila při vstupu do ještě nepříznivějšího prostředí, a to matematiky. Právě matematice, jejímž sociologickým uchopením chtěl David Bloor v práci *Knowledge and Social Imagery* (1976) přesvědčit své kolegy a kolegyně o síle tzv. „silného programu“ sociologie vědeckého poznání, bylo věnováno dosud poslední vydání semináře pod názvem „Sociologie matematiky: z centra dění na periferii“ (letní semestr 2024/2025). Výzkumný program jako takový se ujal, matematika si ale v následujících desetiletích postavení „strategického výzkumného místa“ (koncept je Mertonův) udržet nedokázala. Proč? O prvních hypotézách, které setkávání nad spíše vzácnými texty ze sociologie matematiky umožnilo formulovat, prozradíme proti očekávání jen tolik, že veškerá vina nebyla svalena na údajný chladný vztah sociologů a socioložek k matematice.

Řada, někdy dokonce zdvojená (Praha a Olomouc), dohromady devíti semestrů semináře „na pokračování“ plně zaujatého sociologií vědy je samozřejmě záležitost natolik unikátní, že lehce snese i drobnou výčitku na závěr. Seminář dokázal za tři roky své existence přilákat bohužel jen velmi malý počet studentů a studentek, těch z oboru sociologie pak paradoxně skoro neměřitelné množství. Otázka, proč tomu tak je, jako by nás přitom vracela do daleké minulosti sociologie vědy, na jejíž zanedbávání si stěžoval její klasik Robert K. Merton už v roce 1952 (v „*The Neglect of the Sociology of Science*“). Tři svazky k sociologii vědeckého poznání, které Z. Konopásek, J. Maršálek a L. Hadwiger Zámečník chystají v příštích dvou letech vydat, snad souběžně se stále ještě probíhajícím seminářem znovu a hlasitěji prokážou, že by další přehlížení jednoho z intelektuálně nejdynamičtějších sociologických podoborů posledních desetiletí představovalo jednoznačnou újmu.

Michal Hubálek, Jan Maršálek

Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti

Filozofický ústav, AV ČR

hubalek@flu.cas.cz, marsalek@flu.cas.cz

Za fasádou: druhý ročník studentské konference FSS MU

22.–23. května 2025, Brno

Ve dnech 22. a 23. května 2025 se na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity (FSS MU) uskutečnil druhý ročník mezioborové studentské konference s názvem „Za fasádou“. Konferenci organizovali studenti Katedry sociologie a spolek Sociologické nástupišť. Cílem bylo vytvořit prostor pro prezentaci studentských výzkumů zaměřených na témata, která běžně zůstávají „za fasádou“ každodenního života, institucí i společenských norem. Dvoudenní program nabídl příležitost pro odbornou diskusi, inspiraci i neformální setkání studentů z různých univerzit. V článku představíme výběr některých z příspěvků.